

Akademia Policji w Szczytnie

Otwarty dostęp do publikacji naukowych

- część I -

Idea Otwartego dostępu

Idea Otwartego dostępu

Open Access (OA)

Powszechny i bezpłatny dostęp do aktualnej wiedzy stanowi jeden z fundamentów funkcjonowania i rozwoju demokratycznego społeczeństwa. Koncepcja otwartego dostępu (Open Access) dotyczy udostępniania w postaci cyfrowej w Internecie publikacji naukowych i wyników badań finansowanych ze środków publicznych w celu umożliwienia bezpłatnego ich wykorzystania przez naukowców, studentów, przedsiębiorców i całe społeczeństwo.

Otwarty dostęp (OD) – Open Access (OA) – to wolny, powszechny i trwały dostęp do cyfrowych dokumentów: treści naukowych oraz edukacyjnych.

Źródło: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/otwarty-dostep-do-publicacji-naukowych>

Open Access (OA)

Pojęcie to, jest ściśle związane z ruchem naukowym „open access” (Open Access Movement), rozwijającym się od lat 90. Ruch ten działa na rzecz budowy nowego otwartego modelu komunikacji naukowej. Głównymi kanałami komunikacyjnymi, za pośrednictwem których dystrybuuje się wiedzę w tym modelu, są czasopisma i repozytoria otwarte. Istnieją także blogi naukowe, e-laboratoria, które stają się nowymi formami komunikacji.

Otwarty dostęp do publikacji naukowych i otwarta nauka zyskują coraz większe znaczenie w kontekście polityki naukowej na świecie. Polityki Otwartego dostępu (open mandate) przyjęło wiele wiodących uniwersytetów, instytucji badawczych oraz podmiotów finansujących badania naukowe.

Źródło: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/otwarty-dostep-do-publicacji-naukowych>

Czemu służy Otwarty dostęp?

Otwarty dostęp przyczynia się do:

- 1) upowszechniania najnowszej wiedzy w społeczeństwie;
- 2) realizacji misji społecznej odpowiedzialności nauki;
- 3) transparentności i lepszej jakości w nauce, w tym wykrywania plagiatów;
- 4) szybszego tworzenia innowacji w społeczeństwie i gospodarce;
- 5) lepszego wykorzystania publicznych pieniędzy.

Źródło: https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/czeste_pytania.pdf

Otwarty dostęp w Polsce

Biblioteka
Akademii Policji w Szczytnie

Otwarty dostęp w Polsce

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w dn. 23 października 2015 r. przyjęło politykę otwartego dostępu zawartą w dokumencie pt. „**Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce**”.

Dokument wyznacza ogólne strategiczne kierunki rozwoju otwartego dostępu. Wprowadzany jest stopniowo. Początkowo jest to zalecenie, później natomiast model otwartego dostępu do nauki ma być obowiązkowy.

Oznacza to, że nadszedł czas na wypracowanie przez interesariuszy, którzy jeszcze tego nie zrobili, własnych **polityk otwartego dostępu** a także przygotowanie środowiska naukowego na proponowane zmiany.

Realizacja założeń Otwartego dostępu

Mówiąc o sposobach realizacji Otwartego dostępu, można wyróżnić dwie tzw. drogi:

- * **Drogę „złotą”**
- * **Drogę „zieloną”**

oraz dwa modele:

- * Otwarty dostęp *gratis*
- * Otwarty dostępu *libre*

Droga „złota” i „zielona”

Droga „złota”

to publikowanie utworów w otwartych czasopismach naukowych lub książkach (w modelu *gratis* lub *libre*). Publikacją, czyli stworzeniem opisu, dodaniem tekstu zajmują się redakcje wydawnictw.

Droga „zielona”

to publikowanie utworów w otwartym repozytorium. Najczęściej to sam autor dokonuje tzw. autoarchiwizacji, czyli umieszcza w otwartym repozytorium swoją publikację - wprowadza jej opis i dodaje tekst w odpowiednim formacie. Na autorze spoczywa obowiązek upewnienia się, czy w świetle postanowień zawartej z wydawcą umowy może udostępnić w repozytorium daną wersję publikacji.

Modele „gratis” i „libre”

Otwarty dostęp gratis – rozpowszechnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym oraz możliwość nieodpłatnego i nieograniczonego technicznie korzystania z niego zgodnie z właściwymi przepisami.

Otwarty dostęp libre – rozpowszechnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym wraz z **udzieleniem każdemu licencji** na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z niego oraz z jego ewentualnych opracowań.

Źródło: Wdrożenie otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych. Praktyki światowe a specyfika polska. Przewidywane koszty, narzędzia, zalety i wady, s. 264 – 265

Wybór właściwej „drogi”

Obie drogi (**złota** i **zielona**) są traktowane jako spełnienie obowiązku zapewnienia otwartego dostępu do publikacji. Zatem żadna nie jest lepsza lub gorsza. Natomiast zgodnie z informacjami zawartymi w dokumencie „**Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce**” Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego opierając się na rekomendacjach polskich ekspertów zarekomendowało **drogę zieloną**.

Aby wypełnić zobowiązanie zapewnienia otwartego dostępu do publikacji należy zastosować tzw. „otwarty mandat”.

Otwarty mandat – to instytucjonalna polityka otwartego dostępu.

Polityka otwartego dostępu

Instytucjonalna polityka otwartego dostępu ma formę dokumentu przyjętego i wykorzystywanego w danej instytucji/uczelni. Polityka taka zobowiązuje pracownika danej instytucji (lub grantobiorcę) do spełnienia określonych wymagań związanych z zapewnieniem otwartego dostępu do publikacji naukowych i ewentualnie danych badawczych, których jest autorem lub współautorem.

Pracownicy instytucji publikują swoje prace i dane badawcze w tzw. **otwartych czasopismach** (realizując tzw. **drogę „złotą”**), lub deponują je w ogólnie dostępnym bądź instytucjonalnym **otwartym repozytorium** (realizując tzw. **drogę „zieloną”**).

Wszystkie zasady deponowania, publikowania prac i danych badawczych w Otwartym dostępie określa przyjęta Polityka otwartego dostępu.

Zasady polityki otwartego dostępu

Biblioteka
Akademii Policji w Szczytnie

Zasady polityki otwartego dostępu

Pięć zasad polityki otwartego dostępu:

1. **Otwartość** - publikacje naukowe, powstałe w wyniku badań finansowanych ze środków publicznych, powinny być publicznie dostępne.
2. **Równoległe drogi** - dostęp może być zapewniony poprzez publikację w otwartych recenzowanych czasopismach i książkach naukowych (tzw. droga złota) oraz umieszczanie publikacji w repozytoriach (tzw. droga zielona). Jedna z dróg nie wyklucza drugiej.
3. **Szybki dostęp** - prace powinny być udostępnione w jak najszybciej od daty ich publikacji, najlepiej natychmiast.

Źródło: Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce / Ewa Adaszyńska // Uniwersytet Zielonogórski
Nr 6 |235|czerwiec 2016.

Zasady polityki otwartego dostępu

4. **Maksymalizacja jakości treści** – udostępniane prace powinny być jak najbliższe wersji opublikowanej, najlepiej w tzw. ostatecznej wersji wydawcy.
5. **Maksymalizacja korzyści** - publikacje powinny być udostępniane w modelu otwartego dostępu libre, najlepiej na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa (CC-BY) lub licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach (CC-BY-SA)

Źródło: Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce / Ewa Adaszyńska // Uniwersytet Zielonogórski Nr 6 |235|czerwiec 2016.

Dane badawcze w Otwartym dostępie

Biblioteka
Akademii Policji w Szczytnie

Dane badawcze w Otwartym dostępie

Otwartemu dostępowi podlegają nie tylko publikacje ale również dane badawcze czyli zarchiwizowane zbiory informacji, które powstały jako rezultat pracy naukowej i zostały udostępnione do bezpłatnego, powtórnego użycia bez barier prawnych i technicznych.

Otwarte dane można wykorzystać do celów innych niż te, dla których były gromadzone w trakcie konkretnego projektu badawczego. Umożliwia to dalsze odkrycia naukowe, w tym rozwój badań opartych na eksploracji danych. Instytucje finansujące badania oczekują także, że otwartość danych zwiększy efektywność wykorzystania budżetu grantowego – korzystanie z istniejących już wyników oraz informacja o zrealizowanych projektach pozwolą uniknąć dublowania badań, dzięki czemu naukowcy zaoszczędzą czas i pieniądze.

Otwarte dane badawcze są to dane surowe powstające w trakcie procesów badawczych, w laboratoriach naukowych, w zespołach i środowiskach uczonych. Mogą to być ankiety, wywiady gromadzone w trakcie badań środowiskowych, statystyki, wykresy, fotografie z badań archeologicznych, dane chemiczne, medyczne, pomiary wszelkiego typu i inne.

Źródło: <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2015/07-08/kronika-wydarzen/czym-sa-otwarte-dane-badawcze/>

Dane badawcze w Otwartym dostępie

Otwarte dane badawcze powinny spełniać tzw. **zasady FAIR**, tzn. powinny być:

1. Możliwe do znalezienia (**F**indable);
2. Dostępne (**A**ccessible);
3. Interoperacyjne (**I**nteroperable);
4. Możliwe do ponownego wykorzystania (**R**eusable).

Źródło: https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/czeste_pytania.pdf

Zasada maksymalizacji korzyści – Licencje Creative Commons (CC)

Licencje Creative Commons (CC)

Zgodnie z **zasadą maksymalizacji korzyści**, będącej jedną z pięciu zasad przyjętej strategii rozwoju Otwartego dostępu w Polsce, zaleca się publikowanie treści w modelu otwartego dostępu *libre*, czyli rozpowszechnianie utworu wraz z udzieleniem każdemu licencji na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z niego oraz z jego ewentualnych opracowań.

Creative Commons to międzynarodowy projekt oferujący darmowe rozwiązania prawne i inne narzędzia służące zarządzaniu przez twórców prawami autorskimi do swoich utworów.

Podstawowym narzędziem **Creative Commons** są licencje prawne pozwalające zastąpić tradycyjny model „Wszystkie prawa zastrzeżone” – przy jednoczesnym poszanowaniu zasad prawa autorskiego.

Licencje Creative Commons (CC)

Licencje Creative Commons wykorzystują prawo autorskie, aby umożliwić autorowi przekazanie innym części przysługujących mu praw. Nie wymagają całkowitego zrzeczenia się praw autorskich. Autor ma do wyboru zestaw czterech różnych warunków udostępniania swojego utworu:

 Uznanie autorstwa (BY) - wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne pod warunkiem, że zostanie przywołane nazwisko autora pierwowzoru.

 Na tych samych warunkach (SA) - wolno rozprowadzać utwory zależne jedynie na licencji identycznej do tej, na jakiej udostępniono utwór oryginalny.

Licencje Creative Commons (CC)

 Użycie niekomercyjne (NC) - wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne jedynie co do celów niekomercyjnych.

 Bez utworów zależnych (ND) - wolno kopiować, przedstawiać i wykonywać utwór jedynie w jego oryginalnej postaci – tworzenie utworów zależnych nie jest dozwolone.

Te cztery warunki mogą występować w połączeniu ze sobą, tworząc 6 różnych licencji Creative Commons: **BY, BY-SA, BY-ND, BY-NC, BY-NC-SA** oraz **BY-NC-ND**.

Licencje CC – Zasada maksymalizacji korzyści

W zgodzie z ideą Otwartego dostępu i zasadą maksymalizacji korzyści, publikując treści w Otwartym dostępie, rekomenduje się udzielanie dwóch licencji:

CC BY - Creative Commons Uznanie autorstwa

CC BY-SA – Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach

Pozostałe warunki, a więc NC (Użycie niekomercyjne) oraz ND (Bez utworów zależnych) według najnowszych rekomendacji *Budapesztańskiej Inicjatywy Open Access* nie realizują idei otwartego dostępu. Licencje zawierające te warunki w istocie realizują jedynie postulat dostępności, a nie wolnego i otwartego dostępu.

Podsumowanie, źródła

Podsumowanie, źródła

Niniejsza prezentacja zawiera podstawowe pojęcia związane z ideą Otwartego Dostępu. W Internecie istnieje wiele opracowań i witryn poświęconych tej tematyce, gdzie można znaleźć informacje rozszerzające ten temat. Poniżej najważniejsze z nich:

Informacje Ministerstwa Edukacji i Nauki

- ❑ <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/otwarty-dostep-do-publicacji-naukowych>

Serwisy WWW w Polsce o tematyce Open Access

- ❑ Serwis Otwarta Nauka - <https://otwartanauka.pl/>
- ❑ Serwis Platformy Otwartej Nauki - <http://pon.edu.pl/>
- ❑ Koalicja Otwartej Edukacji - <http://koed.org.pl/pl/>
- ❑ Serwis Uwolnij Naukę - <https://uwolnijnauke.pl/>
- ❑ Portal Most Wiedzy - <https://mostwiedzy.pl/>

Podsumowanie, źródła

Wybrane otwarte repozytoria cyfrowe i agregatory

- ❑ Repozytorium Centrum Otwartej Nauki CeON - <https://depot.ceon.pl/>
- ❑ CeON Agregator - multiwyszukiwarka, wspólny punkt dostępu do zasobów polskich otwartych repozytoriów <http://agregator.ceon.pl/>
- ❑ Federacja Bibliotek Cyfrowych FBC - multiwyszukiwarka, wspólny punkt dostępu do zasobów polskich bibliotek cyfrowych <https://fbc.pionier.net.pl/>
- ❑ Biblioteka Nauki - pełne teksty artykułów z polskich otwartych czasopism naukowych - <https://bibliotekanauki.ceon.pl>
- ❑ Directory of open access journals (DOAJ) – baza informacji o otwartych czasopismach z całego świata - <https://doaj.org/>
- ❑ OpenAIRE - organizacja zrzeszająca sieć otwartych repozytoriów - <https://www.openaire.eu/>

Dziękujemy za uwagę

top - 07:49:00 up 3 days, 21:20, 1 user, load
average: 0.05, 0.05, 0.05

Tasks: 310 total, 1 running, 309 sleeping, 0
stopped, 0 zombie

%Cpu(s): 0.3 us, 0.5 sy, 0.0 ni, 99.2 id, 0.0
wa, 0.0 hi, 0.0 si, 0.0 st

KiB Mem : 16266300 total, 12900780 free,
1339892 used, 2025628 buff/cache

KiB Swap: 4194300 total, 4194300 free, 0
used. 13625716 avail Mem

Opracowanie:

Andrzej Dyba

